

DR. H. TÓTH ISTVÁN

Tanítóképző Főiskola

Kecskemét

Gondolatok Arany János: Családi kör c. életképéről

Arany János nagykőrösi évei (1851 őszétől 1860 szeptemberéig) nemcsak a példamutatóan lelkiismeretes tanárkodás időszaka, hanem a *szerepkeresése* és a *szerepre találása* is. Megítélésem szerint erről a majdnem évtizednyi időről érdemes újra és újra szólni! Szemtanúi lehetünk egy válsághangulat oldódásának. A „lelkének ifjúságát”-t, a „lelke másik felé”-t sirató költő az 1850-es évek elején már tudja: szerepe őt az előretekintésre biztatja.

Problémafelvetésem egyik motívuma a „szerepkeresés és szereptalálás”. Hogy mit érthetünk ezen? Íme: a költő választ magának egy történelmi, irodalmi, köznapi figurát, és annak arcát, gondolatvilágát, stílusát kölcsönözve vall érzelmeiről, mondja el gondolatait. A választás persze nem könnyű és nem egyszerű, ugyanis nem könnyen esik a választás az egyik vagy a másik „szerep”-re. Megtalálása viszont azt is jelenti, hogy a költő gondolata, üzenete megérett a közlésre.

S mi lehet a nép fiának legfőbb küldetése? A nép nyelvén, a népért, a néppel együtt szólni! Méghozzá gügyögés nélkül, a legmagasabb művészi fokon, hozzáférhetően szólni a néphez, a nemzethez, hiszen csak az ilyen költészetnek lehet nemzeti értéke, értelme.

Helytelen lenne arra gondolni, hogy Világos után Arany János feladta vagy csak módosította is az 1848. augusztus 12-én Petőfinek írt hitvallását: „*Tisztelni kell a népnek komoly kedélyét, nehogy gúnynak vegye az örökös komázást, s megbosszankodjék*”. Népiességében mély és forró demokratizmust kifejező tartalom van jelen mindvégig. Bizonyára ez is magyarázza a sok össze tevő mellett, miért erősen népies jellegű témákat, ötleteket dolgoz fel 1849 után. Hadd hivatkozzam Sőtér Istvánra! „*Arany is szélesíteni igyekszik a népies-nemzeti jellegű költészet lehetőségeit, s ábrázolási körébe a lélektan, a jellemrajz nem-naív, sőt modern realista feladatait, megoldásait vonja be. A szó shakespeare-i értelmében fogja fel Arany a népiességet is...*”

Az elemzendő (értelmezett) alkotás egy átmeneti kor – értékekkel bíró, ma is szívesen olvasott művek – forrásvidékén született alkotás, a *Családi kör*. Hogy miért éppen erre esett választásom? Megkapott a témája, hangulata, őszintesége, meséje, és még valami: Aranynek a jövőre való érzékenysége. Az én olvasatomban – biztos, hogy nem véletlenül! – még a „Családi kör”-ben is felcsillan a költő tréfálkozó hangja, habár ott borong a vesztett szabadság dicső emléke:

(...)

Pendül a kapa most, letev é a gazda:
Csíkos tarisznyáját egy szegre akasztja;
Kutat az apró nép, örülne, ha benne
Madárlátta kenyér-darabocskát lelne.
Rettenve sikolt fel, amelyik belényül:
Jaj! valami ördög... vagy ha nem, hát... kis nyúl!

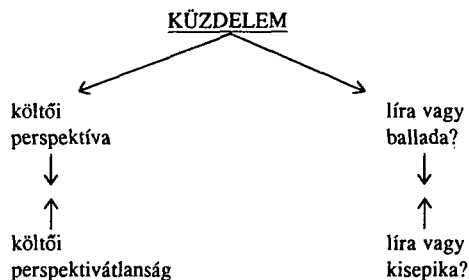
(...) ↓

(...) ↑

Béna harcfi lép be, *sok jó estét* kíván...

(...)

A Világos utáni helyzetet elemző költő a lélek mélyrétegeibe akar behatolni, hogy a jellemmel, annak megigazulásával, megjavulásával foglalkozhasson – mindezt el is érhesse. S ezen a ponton felvillan Arany költészetének új vonása: a realizmus, amely a nemzeti-népi nézőpont állandó érvényesülésében mutatkozik meg. Irodalomtörténeti tények bizonyítják, Arany Nagykőrösön igen jelentős irodalmi személyiséggé vált. Mi zajlott ekkor lelkében, tudatában?

Tegyük hozzá: Arany vívódik saját költői feladatának megfogalmazásával!

Hogyan állt ebben az időben (1851–1860) a népi esztétikával? A szárnyszegett költő a történelmi helyzet alapos ismerete birtokában módosítja (de nem célt tévesztvén!) taktikáját: nem lehet szó közvetlenül politizáló költészetről; a közvetett, az általánosított kifejezés került előtérbe. Rendkívül fontosnak érzem Arany Jánosnak Kazinczy Gáborhoz írt híres feleletéből a következő gondolatot: „... azt hiszem, hogy amely népnek nem volt, nincsen gazdag népköltészete, annak nem lesz önálló nemzeti költészete”.

S ettől, az akár tételmondatnak számító idézettől következnek a már jelzett kisépikai alkotás *értékközpontú*, műértéket tisztelő elemzése, értelmezése. Alapállásom a következő: Arany János a nép nemzetét emelkedését szolgálta, amikor hangzatos szólamok helyett (megfogalmazták azt mások!) vonzó, maradandó értékeket hozott létre.

Az emberi viszonyok bensőséges összhangját érhetjük tetten a *Családi kör* című életképben. Az Arany esztétikáját vizsgáló tanulmányban Hermann István erről az alkotásról három lényegeseget állít:

1. TÉMA	a nép panasza, bánata, sanyargató, nyomorúságos élete jelenik meg;
2. ÁLLÁSFOGLALÁS	nem kívülről, belülről közeledik a néphez;
3. KIFEJEZÉSMÓD:	helyzetdalszerűen maga a népi alak szólal meg.

Egyértelmű valamennyiünk számára: a tartalmi kérdés az elsődleges, Arany hitvallása, a mélyen átélt hitvallás, melynek tisztaságát a költő féltékenyen őrizte:

(...)

Az idősb fiú is leteszi a könyvet,
Figyelmes arcával elébb-elébb görnyed;
És mihelyt a koldus megáll a beszédben:
„Meséljen még egyet!” – rimáncodik szépen.
„Nem mese az gyermek”, – így feddi az apja

(...)

E reális életképből valami mély, ám elérhető és átélhető gyöngédség sugárzik. Vallom Benedek Marcell megállapítását: „*tökéletesen egybeillesztett képsorozat*” a *Családi kör*, amelynek hangulata Arany János közösségisményét fejezi ki.

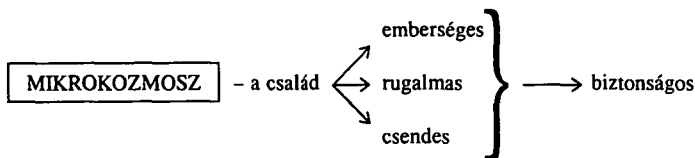
Természetes műelemzési – megközelítési – eljárás ennél a költeménynél kiemelni az élet-rajzi motívumokat, ezeket szembesíteni a műalkotás struktúrájával:

TÁVOL – látás- és hangélmény:

„Rikoltoz a bagoly csonka, régi tornyán.”

- látás- és színélmény:

„Feketén bólingat az eperfa lombja...”

ez a jövő alapja

Az *apa*: nyilván görnyedten dolgozott hajnaltól napestig:

Az *anya*: jó háziasszony, gyöngéd anya és feleség.

A *gyermektársaság*:

a tejet kérő kisfiú;

a tűzre vigyázó eladó leány: *Sára*:

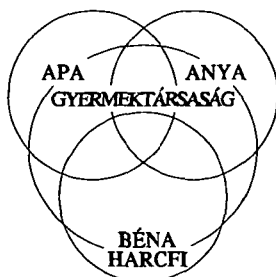
(így hívták a költő anyját és nővérét is)

a borsót, babot szemelgető apróság;

a kenyeret majszólg legkisebb fiú;

a verseket kedvelő, olvasó nagyobbik.

A „*béna harcfi*”: a történelem megjelenítője, aki „Beszél a szabadság véres napjairul”.

A mű – Barta János fejtegetése is igazolja – a mindennapi apró sürgést-forgást a maga kicsinységében is jelentőssé tudja emelni. A veritékes nap után, az esti nyugalom rövid perceit a szabadságharc emlékei töltik meg a kis parasztcsaládban. Megtudjuk, az oly’ békésnek rajzolt család nem teljes: hiányzik belőle a leánynak, Sárának a vőlegénye, aki talán az „áldozat” motívumot evokálja ebben az életképben.

A befejezés a béke és nyugvás idillikus képét adja. Véletlenül sem érzem hamisnak ezt az ütemhangsúlyos, páros rímű, négyütemű, felező tizenkettesekből építkező életképet. Sőt! Mély lírai vallomásnak, bátor kiállásnak, *hűségköltemény*nek tartom!

IRODALOMJEGYZÉK

1. Arany János összes költeményei I., Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1967.
2. Sőtér István: *Arany János*. In: Sőtér István (főszerk.): *A magyar irodalom története IV.: 1849-től 1905-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.
3. H. Tóth István: *Képek a népi életből* (Arany János néhány kispikái alkotása). Magyartanítás, 1995.1.

